زموږ د هيواد له نوميالي ژبپوهاند، ادبپوهاند، مخکښ شاعر، ليکوال، علمي او اکادېميک شخصيت استاد پوهاند زيار سره مرکه

مرکه وال: انجنير عبدالقادر مسعود

۲۱عقرب ۱۹۹۰ مطابق ۱۲ نوامبر ۲۰۱۱

د بلې هرې بشري ټولنې په څېر زموږ پښتني- افغاني پوهان او فرهنګيان هم د خپلې ټولنې د پرمختيايي بهير لوکوموټيف بلل کېږي . او په دې توګه د خپلو وګړو او پرګنو د ښوونې، ويښونې او لارښوونې چاره پر مخ بيايي. د تېرمهال، وسمهال او وستر مهال يو روڼ او روښان انځور يې مخې ته ږدي. له خپل ملي پېژندنښو او ارزښتونو او په پای کې يې له ځان او جهانه خبروي .

زموږ د وسمهال او بيا لومړني اکادېميک پښت د پوهې او فرهنګ له مخکښو استازيو او ځلاندو څېرو څخه، چې نژدې شپېته کاله يې د خپلو هېواد والو زړونه او ذهنونه د نومهالې پوهې او فرهنګ په وړانګو وړانګن ساتلي دي، يو هم زموږ د هيواد نوميالی پوهيال، انديال، فرهنګيال او جنګيال او څو اړخيز منلی شخصيت ژبپوهاند او ادبپوهاند، ليکوال، رسنوال او تکړه وينا وال پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار دی چې د اند و ژوند د يوه لنډ جاج په ترڅ کې يې ورسره کړې مرکه ستاسې پښتو او پښتون مينو لوستونکيو مخې ته ږدو:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار اندوژوند:

پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار (۷۴) کاله وړاندې د ننګرهار د مزينې رود په حصارك کې د ژوند پرمخ سترګې پرانيستې . لومړنی ښوونځی يې په خپل کلي او کامه کې په خوارۍ او مزدورۍ سرته رسولی . تر ځلور کلنو ديني او ادبي زده کړو وروسته يې د کابل په شپږنيو منځنيو او دويمنيو ښوونځيو " ابن سينا او دارالمعلمين " کې د زده کړو چانس لاسته راوړی دی .

پر (۱۹۶۲) ز. کال يې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو له پوهنځي څخه بريليك ترلاسه کړی دی . د دغه پوهنځي د پښتو او ژبپوهنې د څانګو د پوهنيز - څېړنيز غړي په توګه يې ځلور کاله د افغانستان د ژبپوهنې د اتلس رغاونې د پروژې له مخې د پښتو او

يوشمېر نورو لږه کيو ژبو څه له پاسه سل ګړدوده (لهجې) د هېواد له ګوټ ګوټه راټولې کړې او څېړلې دي .

ده په سويس کې له (۱۹۶۶تر۱۹۷۲ز) کال خپلې زده کړې پر مخ يوړې او د آرياني ژبپوهنې ، ادب پوهنې او توکمپوهنې په څانګو کې يې ماستري اوديفل دوکتورا ترلاسه کړل . هېواد ته يې له ورستنېدو راهيسې څه له پاسه درې لسيزې د کابل پوهنتون د اړوند پوهنځي د پښتو ژبې او ادب ښوونه پرمخ يوړه ..

له (۱۹۸۴-۱۹۸۶)ز. يې د برلين د هومبولت پوهنتون د ختيځپوهنې په څانګه کې د مېلمه استاد په توګه د افغانستانپوهنې د ښوونې چارې سرته رسولې او دوه کاله (۱۹۹۴-۱۹۹۶)ز. يې د پېښور پوهنتون د پښتو ماستري او ډاکتري څانګې د په توګه دنده پرځای کړې او راوروسته يې پر(۱۹۹۶)ز.(Visiting Professor) پر بنسټ د انګليستان په پوهنتوني (Family Reunion) د کورني پيوستون ښار "اکسفورډ" کې د مېشتيا رښته په برخه شوې ده.

دغلته پر ليکنو او څېړنو بوخت دی او د اړوند پوهنتون ماستري او ډاکتري نوماندانو ته د لکچرونو ترڅنګ د تېزسونو لارښوونه کوي او په ترڅ کې د لندن او کېمبرېج پوهنتونونو له آريانپوهانو سره خپله همکاري هم پرمخ بيايي .

څېرمه چارې او دندې:

(۱۹۷۲-۱۹۷۵): د ژبو او ادبياتو پوهنځي د وړمې مهالنۍ او نورو پښتو خپرونو چلونه.

(۱۹۷۸-۱۹۷۹): د افغانستان د علومو اکاډېمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز مشري.

(۱۹۸۰): د ملي موزيم او ملي ارشيف د بيا رغاونې د کمېسيون غړيتوب.

(۱۹۸۰): د افغانستان د سولې ، پيوستون او دوستۍ د سازمان مشري .

(۱۹۸۰-۱۹۸۴): د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو د پوهنځي مشري .

له (۱۹۹۱) راهيسې د علامه سيد جمال الدين افغان د فرهنګي ټولنې مشري.

استاد پوهاندزيار د خپلو ارزښتمنوليکنو څېړنو، پنځونو ، ښوونې او روزنې په وسيله زموږ د پښتو ادب بڼ رنګين او ښيرازه ساتلی دی .د ده دقلم په وسيله په دغه بڼ کې په پرله پسې ډول نوي نوي ګلونه را ټوکيږي او غوړيږي . د ده د علمي او تحقيقي آثاروشمير (۱۳۰)ټوکو (کتابونو) او (۳۱۰۰)ليکنو ته رسيږي .دا ليکنې د نورو څېړنيزو- ليکنو تر څنګ هغه رسنيزې ليکنې او شننې دي چې دهيواد په ورځپاڼو،

مجلو، مهالنیو خپرونو، رادیو او تلویزونونو کې په هیواد کې د ننه او بهر په پښتو ، دري انګریزي او آلماني ژبو خپرېږي شوي دي . د ده علمي او ادبي هستونې او ژباړنې په درو برخوکې را لنډېدای شي:

۱- پوهنیزې خیړنې

پښتو نومترڼګونه یا اسمي ترکیبونه (په الماني ژبه)، پښتو پښنویه (ګرامر)، پښتو ويي پوهنه، پښتو لیکلار، پښتو شعر څنګه جوړیږي، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پټه خزانه یوه لغوي خزانه، پښتو سیندګی (همماﻧﯿﺰونه)، پښتو سیندګی (نویزونه)، انګریزي- پښتو سیندګی (سربلونه + اوستر بلونه)، د خوشحال ادبي پښتو، د یوې کره پښتو لیکلارې لاربنود، د ژبپوهنې بنستونه، غږپوهه او د پښتو پښنویي (ګرامر)، درېیمه بشپړه او کره پوهنتوني (اکادمیکه) خپرونه. همداراز يې دپښتو آرپوهی(اېتمولوجۍ) ړومبی ټوک (ا- ب – ت- ټ) تر چاپ لاندې دی او د نویزونو(سیندګي) غځېدلي بڼه هم چاپ ته نوې چمتو شوې ده.

۲- ژباړنې

پښتانه او وروڼه ملیتونه، د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (له الماني ژبې)، پټه خزانه (پر الماني ژبه) او ګڼې دوه اړخیزې (پښتو- الماني) او(پښتو- انګرېزي)

۳- ادبي (پېیلې او نا پېیلې) ټولګې

زنداني نغمې، سوزونه او سازونه، وینه او مینه، ګلکڅونه، ګلولې، اندوژوند، اندو واند، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، د سبرونو نڅا، ګلیيونه، څځواکي، زما نړۍ، د مرجانونو څانګې، نوې پېړۍ او نوې زرۍ، اور و وینې، ساندې او سندرې، مینه د زړه په وینه (ناول) او ناپېیلي (نثري ټولګه)او یو ګنشمېر نورې ناچاپه پېیلي او ناپېیلي ټولګې .

پر دغو ټولو علمي - فرهنګي هلو ځلو سربېره د افغان - پښتني ټولنې دغه هڅاند او نوښتګر پوهاند او لیکوال نژدې څلوېښت کاله د " یوې - کره لیکنۍ پښتو " او " نوي - ازاد پښتو شعر " غبرګ غورځنګونه هم له سترو بریو او بریاوو سره پرمخ وړي او له دغه پلوه يې هم د خپلې ژبې او ادب د نړیوالې سیالۍ د جوګه کېدو لپاره یوه ښساري اغېزمنه ونډه پرځای کړې ده (اکسفورډ،نوېمبر ۲۰۱۱) .

استادعبدالروف بینوا زموږ دهیوادپیاوړی او نومیالی لیکوال او شاعر د استاد زیار د (ګلکڅونه ۱۳۶۶) نومې شعري ټولګې په تړاو داسې لیکي :

((...ده دا خپل ګلکځونه یوازې د زلمیتوب د مینې او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکې د خپل هېواد، د خپل ولس او د اوسنی نړۍ د ټولنیزو نابرابریو هغه نارې سورې او کوکې یې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف یې لړوزلي او بشري احساسات یې ورپارولي دي ....))

استاد زیار یو خورا ډېر کاری او نوښتکر پوهیال، اندیال، لیکوال، رسنوال، ادبي او ټولنیز نقاد، محقق، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه، تاریخپوه، څیړونکي، داستان لیکونکی، ژباړونکی، ادیب او شاعر دی . دی له ژبې اوژبپوهنې سره د وبله اړیکو له لارې پر بېلابېلواجتماعي علومو لاسرسی موندلی او له تاریخ اوفلسفې رانیو لې تر توکمپوهنې،ادبپوهنې او ان پښتو بدلمبچ(میزان الشعر) پورې اړوندې لیکنې څېړنې د ژبپوهنې له ګوټپېره ترسره کوي او په دې توګه د بېلابېلو مشترکو څانګو، لکه ژب- ادبپوهنې، ژب- فلسفې، ژب- ساپوهنې، ژب- توکمپو هنې او داسې نورو مېټالنګویستیکي (ماوراءالعلم اللسانی) پوهنیزو شننواو ارزونو کې یو ځانګړی علمي- تحقیقي مېتود او لارو لېله پر کار اچوي .پخپله د ژبپوهنې ساینتیفیکې څانګې یې، لکه غږپوهنه – د غږونو د زېږ (تولید) له پلوه له ژوند پوهنې (بیالوژۍ) او (نوري) فیزیک، بیا دیته اړ باسي چې لابراتوار ته هم سروردننه کاندي، همداراز د آرپوهیزو (ایتیمولوجیکي) څېړنو لپاره لرغونپوهنې ته مخه وکړي . (epigraphy)او ډېرلیک پوهنې

اکادمیسن کاندید ښاغلی داکتر اکرم عثمان، چې زموږ د هیواد یو وتلی او نامتولیکوال او نومیالې کیسه لیکونکې او دلوړقلم خاوند څښتن دی، په خپله یو لیکنه کې د استاد زیار دادبي او فرهنګي شخصیت په اړه داسې وایي :

((... زنده گینامه و کارنامه های این دانشمند فرزانه بار ها بر پیشانی نامه های چاپی اعم از روزنامه ها، هفته نامه ها، ماهنامه ها، سالنامه ها نقش بسته اند و همه گان واقف اند، که پروفیسور زیار مردی خود ساخته و خدا خواسته میباشد. و در کارزار زنده گی رهین بازوان زورمند و خسته گی ناپذیرش میباشد که یک عمر در برابر ناملایمات و شداید زنده گی رزمیده و از او قلمزنی آهنین پنجه و بی ترس ساخته است .

پوهاند زیار چنانکه واقفیم او در دوران تحصیل در داخل کشور نه فقط پژوهندۀ ممتاز و استثنایی بوده بلکه در خارج از افغانستان نیز خوش درخشیده و مراتب کمال علمی را چنانکه باید تا آخر پیموده است .

خالی از هر تردید و تعارفی او در گستره های زبانشناسی تالیفات معتبری به چاپ رسانده و در عرصه های ادبیات ایجادی و آفرینشی نیز نوشته های ماندگاری آفریده است .

او در زبان پشتو شاعری برجسته و شیرین کلامیست و مضامین گونگونی از جمله موضوعات اجتماعی، عاطفی و تغزلی را تجربه کرده است او در آن شعر ها آگاهی ارجداری را پرورانده است .

او در آثارمنثورش هم زبان گیرا و شیوا دارد. در هجرت نیز با ملاحظه شرایط آواره گی و دوری از وطن شاغل کارها و فعالیت های انسانی ، فرهنگی و مطبوعاتی چشمگیری بوده گرداننده و برگزار کننده محافل علمی سودمندی بوده است ، سخنانش همواره تابع نیاز روزگار و جامعه بوده و از آزادی های قلم و اندیشه دلیرانه پشتیبانی کرده است .

در باره این دانشمند بلند اندیشه هرچه بنویسیم باز هم کم نوشته ایم . او در کار مردم پروری، درون پروری و مضمون پروری از پیشکسوتان جامعۀ روشنفکری ماست .

او ناظری تیزبین برروح زمانه ما می باشد. باشد که از برکات پرداخته های او روز تا روز دل و دماغ مردم ما بیشتر باز شود و این شخصیت وسیع المشرب و پاک رأی کماکان بر تارک ادبیات و فرهنگ ما بدرخشد....))

پوهاند زيار پر رسمي پوهنتوني کچ د پښتو ژبې او ادب د لومړني اکاډېمیک استاد په توګه سم نیم ژوند ښووني (تدریس) ته ځانګړی کړی او تر بل هر نومهالي استاد يې ډېر شاګردان روزلي، پا للي او ثمر ته رسولي دي.او له ټولګي(کلاس) را بهر يې هم دپښتو ژبې او د پښتو ادب او فرهنګ لپاره په بیلابیلو برخو کې او د پښتو ژبې د روزنې، پالنې، ودې او پرمختګ په اړه بې ساري ، ګټور او ارزښتمن کارونه او د ستاینې او یادونې وړ خدمتونه ترسره کړي دي، او د پښتو ژبې لمن يې درنه کړې ده . ده په سلګونو علمي او تحقیقي مقالې د ژبپوهنې او بیا آریانپوهنې په برخه کې په ملي او بین المللي کچه لیکلي دي . ده دپښتو نیولوجېزم ته ځانګړوهیزه او پرله غښتې(مسلکي او سېستماتیکه) بڼه ورکړې چې د ویپیو هنې په درسي کتاب کې يې په دغه تړاو نومهالي علمي مېتودولوژ ی آرونه او دویونه (اصول او قواعد) پر ګوته کړي دي. مخبېلګې يې هم له زړو متونو او ګړدودونو راټولې کړې او په دې چم يې د پرمختللو ژبو په څېر دځلورګونې پښتو ویپپانګې بنسټ اېښی دی .

استاد عبدالروف بینوا د زيار صاحب د ادبي او فرهنګي شخصیت په اړه داسې وايي :

((...که څه هم د شینوارو په (حصارک) کې پیداشوی دی، خو له کوشنیوالي څخه نه حصارېدونکی طبیعت لري. ځکه یې نو(زیار) ځانته تخلص ټاکلی دی چې د ده د تلاش، سعې، فعالیت او تجسس ښکارندوی دی... . څو کاله وروسته چې وطن ته راځي، د ژبپوهنې متخصص او د پښتو ژبې د ګړدود د وچ ډګر ستر ګړدودوال ځنې جوړ شوی او د نویو وییونو(لغتونو) په جوړولو کې یې هم لوی لاس موندلی وو....))

د پوهاندزیار علمي او ادبي شخصیت یوازې په پښتو ژبه پورې اړه نه لري، ده په نورو ژبوهم لیکنې کړې دي . ده په پارسي ژبه کې پر شعر سربېره په زړه پورې څېړنیز آثار هم لیکلي دي . دی په انګلیسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونواروپایي او آریایي ژبو پوهیږي . د ده علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت زموږ د هیواد په ټولنیز، سیاسي، علمي، ادبي او فرهنګي محدوده کې محدود نه دی پاتې شوی . دسیمې او نړۍ پر کچ یې آثار د پاموړ او اخځوړ دي او په اړوند ځانګپوهیز ډګر کې دپوره نوم او نښان څښتن دی . د هېواد دننه او دباندې په ډېرو علمي، فرهنګي او سیاسي پوهنغونډو او سېمینارونوکې ګډون کړی، اوخپلې لیکنې او ویناوې یې پکې اورولي دي . له اروپایي او امریکایي آریانپوهانو او افغانپوهانو سره ځانګپوهیز اړیکي پالي، همکاري او راکړه ورکړه ورسره لري او هغوی ورته د یوه ستر علمي ، سیاسي او ملي مفکر، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه او اکاډېمیک شخصیت په سترګه ګوري .

ښاغلی صدیق کاوون توفاني چې زموږ دهیواد یو پیاوړی او نوښتګر شاعر او ټولنیز شخصیت دی ، د استاد زیار د علمي او ادبي شخصیت په اړه داسې وایي:

((... پوهاند ډاکتر مجاور احمد زیار زموږ د هېواد دهغو ستروا‌و نومیالیو فرهنګیالیو له ډلې څخه دی چې خپل ټول ژوند یې علمي او فرهنګي چارو ته ځانګړی کړی دی .

د زلمیتوب له کلونو بیا تر اوسه په نه ستړي کېدونکې او پرله پسې توګه په پوهنیزو څېړنو ، علمي لیکنو او شعري هستونو بوخت دی . لیکنې او پلټنې یې د پښتو د اوسني پښت د ادبي هاند وهڅو د لارې مشالونه دي .

زیار صیب د خپلو نورو سترو کارونو تر څنګ، د نویو ژبپوهنیزو او ادبپوهنیزو لارو چارو په دودونه کې خورا ډېر زیار اېستلی او له بې شمېره ستونزو سره یې مبارزه کړې ده .

په اوسنۍ پښتو ژبه کې د ښاغلي ډاکتر زیار د قلم له برکته اوس اوس یو زیات شمېر داسې لغتونه اوګړنې استعمالیږي چې څو کاله مخکې چا اورېدلې هم نه وي او پر ځای یې د نورو ژبو له تورو او لغتونو څخه کار اخېستل کېده .

همدا راز په زغرده ويلای شم چې ډاکتر صيب زيار د پښتو د آزاد شعر له ښاغلو او وياړلو سرلارو څخه دی چې په خپلو هستونو يې پښتو ادب او په ځانګړې ډول پښتو شعر ته ښېرازي او رنګيني ښښلې ده ....))

استاد زيار د خپلو علمي، ادبي او اکادېميکو فعاليتونو تر څنګ خپل انساني احساسات او عواطف، لوړ خيال او ژور فکر د شعر په خوږه او پسته ژبه هم څرګند کړي دي . د استاد زيار نثري او شعري هستونې ، نه يوازې له څرنګيز، بلکې له څومره ييز پلوه هم درېکار تر بريده رسولې دي . د يادونې وړ ګڼم ، چې ده د پښتو شعرونو تر څنګ پارسي، انګليسي او الماني شعرونه هم ليکلي دي . ارواښاد بيرنګ کوهدامني ، چې زموږ د هيواد د پارسې ژبې يو تکړه او نوښتګر شاعر وو، په خپله يوه ليکنه کې د پوهاندزيار صاحب دادبي او فرهنګي شخصيت په ارزونه کې داسې کاږي :

((... گذشته از اين، دکتور مجاور احمد زيار در راه تشکل زبان واحد معياری و ادبی پشتو و وضع دانشواژه های نوين پشتو در برابر برخی اصطلاحات و واژه های خارجی کوشش های بايسته ی به سامان رسانيده است که بر ارباب علم و ادب پوشيده نيست . پوهاند دوکتور زيار را ميتوان از پيشگامان شعر آزاد پشتو دانست که از سال های پيش قالب سنتی را شکسته ودر اوزان آزاد تجربه های کرده که راه او را ديگران دنبال کرده اند. کوشش های اين زبانشناس شاعر در راه نجات شعر پشتو از ابتذال و توقف نيز درخور ياد آوری است که با جسارت يک شاعر و منتقد نترس درين راه هميشه مبارزه کرده است . . .))

استاد زيار د نړيوالې سيالی په موخه بېلابېل ځېلونه(فورمونه) ازمايلي او رادود کړي دي. غزل چې په دوديز ډول له پينځڅپيزه تر شپاړس څپيز ه رسېده، ده له دوه څپيزه تر اتهويشت څپيزه ازمايلی او ازاد او په تېره سپين شعر يې تر(۵۲)څپيزه پورې غځولی دی چې په پښتو بدلمېچ ((پښتو شعر څنګه جوړېږي)) کې په زړه پورې بېلګې سهي کولای شو.

پوهاند علامه عبدالحی حبيبي يووخت د زيار صاحب په اړه کښلي ول:

((... د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ يو بل غوړېدلی ګل دوکتور زيار دی . په زړو قالبونوکې نوي موضوعات ځايوي، خو په دې وروستيو کې يې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومي نوبوالی لري ....)) په رښتيا سره، استاد زيار د نومهالی نوښتګرانه پښتو شعر و ادب هغه سرلاری شاعر دی، چې په دې برخه کې يې د نورو شعري فورمونو تر څنګ د آزاداو سپين او ان ناپېيلي(منثور) شعر يو زړور

لاربنوداو مبلغ پاتې شوی او په دې لاره کې یې، د کاوون توفاني صاحب په تایید ډیرې هلې ځلې او سرسخته مبارزه کړې ده .

اجمل ختک، چې یو وتلی ، تکړه او نامتو شاعر تېر شوی ، د زیار صاحب د شاعرۍ د ملي او انساني ولولو او عواطفو په اړه داسې وایي:

((. . . زیار په سینه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د یو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او میني خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه یې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محیط او انسانیت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظرۍ نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي .)) دی همدارنګه زیاتوي : ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي . . .))

استاد زیار صاحب هغه نومیالی، هېوادپال، زړور ، دتینګ هوډاو وېلاړ، د درانه او سپېڅلې ګروهې او ایمان خاوند شخصیت دی چې د پښتو ژبې او ادب و فرهنګ د غوړېدا او پیاوړتیا لپاره یې ښېساري هلې ځلې او لاربنوونې کړي دي .

ښاغلی ګل افضل ټکور، چې یو پیاوړی شاعراو تکړه لیکوال دی، په خپله یوه لیکنه کې داستاد زیار په اړه داسې وایي :

دخوشحال قدر که اوس په هیچا نه شته

پس له مرګه به یې یاد کا ډیر عالم

((...دېوهاند صاحب زیار دشخصیت ډیر اړخونه دي ، دهغه دژوند او اند په هره برخه ډیر څه لیکل کیدلی شي، استاد دپښتو ژبې لو ی عالم ، ژبپوه، خوږ ژبې شاعر لیکوال څیړونکې او ډیر مهربانه استاد او لار ښود دی . زه خپل ځان ډیر نیکمرغه بولم چې استاد له ډیرو کلونو راهیسې له نژدی نه پیژنم ، او له هغه نه مې ډیر څه زده کړي او اوریدلي دي ، عمر یې ډیر او په قلم یې برکت شه ، چې خوارې پښتو ژبې ته نور هم ګټور او تلپاتي علمي او ادبي اثار وړاندی کړي . . .))

استادزیار د یوه ځانګړي شاعرانه سبک و ستایل څښتن دی . په ډیرو لوړو خیالونو او نوښتګرانه انځورونواو سېمبولونوکې ژوره ټولیزه انساني او بیا پښتني- افغاني مینه رانغاړي. دهېواد و د هیوادوالو ستونزمن ژوند ، ژغور و ازادي، سوله اوسوکالي ،

ځانواکي او ولسواکي ، پښتني او افغاني ارزښتونه انځوروي، او بيا په ټوله کې د نړيوالې سيالۍ لپاره سوچ کوي ، لکه په دې شعرونوکې:

د شعر ګلپيغله

توره شپه و ترهېده،

چوپه چوپتيا ورسره و ربړدېده،

د کاروان ستوري اسمان لار و نيوه ...

شعر راوټوکېده .

* * *

د هر يو شعر پيل و پای

که لوی ښتن په خپل قلم ليکلی،

خو ته يې هرګوره

! زما د هر يو شعر د تول و تال ګلپيغله

لندن، (٢٠٠٨/٨/٨)

د وېلاړ متره

ارام جهان،

ارام انسان ...

څه خوب و خيال،

څه ګرانه هيله، اسره،

څه پاک سپيڅلی ارمان !

* * *

څومره ناپايه غځېدلي لاره،

څومره نغښتلي واټونه ترشا،

څومره لا مخ ته نانغښتلي پاتي؛

پکې نګوبنلې څه بېشمېره مرجاني قافلې،

پکې لوټلې څومره لا ډېرې ورېښمینې جوپې!

*　　*　　*

خو بیاهم خوښې چې یې ژوند ساخلې لا

او د لا نوي وېلاړ مترې په ملتیا بدرګه،

درومي پرمخ د لا ویاړلو ارتو بیرتو ګلورشوو پر لورا!

(۲۰۰۸/۹/۱) اکسفورډ،

او یا:

یه لالهنده روده

یه د سپین غر له سپینو سترګو

رابهانده روده،

یه مست ځپانده

لالهانده روده!

دا ترانې

چې د ځیو پر شونډو ستاکړې

غځونې هسې،

زما پر ژوبل زخمي زړه

راوروي تېر هېر یادونه

پرله غبنتي پسې،

هغه کیسې چې یې یو ته پرې خبر،

خو یې بل هېچاته ویلای نه شې!

ته وا،

زما په څېر دې زړه

له ناویلو ویرژړلو داستانونو ډک دی

او بس راباسې یې د زړه له تله

د ګونګو ګونګو فریادونو،

ترانو په ژبه ...

یه لولنګره لالهانده روده،

یه دسپین غر له سپینو سترګو

رابهانده روده!

مزینه، (۲۰۰۸/۴/۱۶)

او یا:

د باد پر وزرو

یو ګوربت یم، د وېلاړ له دنګو غرونو رااللوتی

نه د چا د دانې ښکار او، نه دچا په دام کې نښتی

د تاریخ نیاوتون مې للې، سپیناوی په هسکه غاړه

نه مې سترګې چاته ټیټې، نه د چا پښوته پرېوتی

څه د وخت ټګی برګی او، څه زما رښتینولي وه

که پردا دومره سپین نمرو، دېوتایانو یم تېروتی

که مې څه هم دی برخلیک، دښنو د باد پر وزرو کښلی

خو له خپلې مینې هوډ، اورین ارمان نه یم جاروتی

د توپان مرغه په شان کښم، خپله لار په غرڅپو کې

نن سبا که یم په بوښته، د ناخوالو کې کښېوتی

په تورتم کې ما بلینده، بله ساتلې د سره شعر،

د ازمون له سرې بتۍ، لکه پولاد مخسور راوتی !

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۶)

او یا:

د آواز سیوري

نوري دایوا د اهورا د مزدک ځلي زما

د اواز سیو ري اهریمن په غشو ولي زما

ما هر طاغوت ته د ایمان په مټ ورکړې ماته

دي یې ډالونه په توبرو د برم سکڼلي زما

ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل

چې د ازل قلم په برخه ول لیکلي زما

راسپېرې کړې یې چې تل د پاکې مینې مېنې

نه شي له هسې شان کورګډو سره کلي زما

په سره کوره کې د ازمون یم ازمایلی زمان

دي یې کره له هر کوره کوته چاڼلي زما

په مرو رګوکې مې د شعر نوې ساپوکلي

دي یې وییونه د اند واند ګوتو پېیلي زما

ځنګه پناه د مرګاني چوپتیا ځنګله ته یوسم،

دي په ارمان د اورنی مینې ټول ښکلي زما !

اکسفورډ، (۲۰۰۰/۱۰/۷)

او یا:

د ننګیال په یاد:

سپین سپېڅلی شعر

سردې راهسک له تورو خاورو کړه
ننګياله!
سترګې دې يوځلې بيا وغړوه
او وګوره په غټو غټو يو وار
چې ستا تر مرګ راوروسته
- په تېرو څو کلو کې -
څومره ناخوالې، بخولې دي نورې،
ستا پر کورکلي چم ګاونډ راغلې!
يوځلې بيا قلم راواخله پسې
او واړه وپېيه يو مخ
په مرغلين کې د ورېښمو د شعر،
ها د لړ- پښېلې له بېړيو ازاد،
د تول و تال له اتکړيو ازاد،
هغه رنګين سپين و سپېڅلی شعر!
خدای مکړه،
هرڅه شي له سېلمې
ناويلې، ناليکلې پاتې
او د تاريخ له ياده ووځي
بې کرښپله،
د تل لپاره،
تل تر تله!!؟
اروپا پارک، (۲۰۰۸/۵/۳۱)

او يايې له ساده او تولپوهيزوببلګو څخه:

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرګو په ژبه

نن دې هر څه د ولولو په ژبه

درنه پښتو ده هېره شوې که څه

چې اوس غږېږي د وسلو په ژبه

څو به په څَو يي زما وينو ته ناست

څو به مې وژني د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته يو وو

ولې پردي شو د پردو په ژبه

له ولس وځه خوله نرخ مه وځه

درته يم سر د پښتنو په ژبه

څو پارسي ببلګې

تپش جاودا ن

جاودانه اند

موج های خون سرخ شهيدان ميهن من،

منم

تپش توفانزای اين امواج

و فرزندان من اند

در راه فرداهای تابناک وطنم

تپش ایستا یی نشناس موج های خون شهیدان میهنم .

منم

من موج توفانی ام،

جهانی در شور می آید

از هر قطرهء آن

سیلابهاست در آن

و من

به پیش میروم با انقلاب،

انقلابی که میدراند کوه را

و بر نمی گردد،

به پیش می تازم من.

با قلب پرتوان آسیا می تپد

قلب من

و باز نمی ایستد

هرگز-

از تپیدن

ای میهنم را دشمن!

می گویم به تو باز،

انقلابم را دشمن

نمی میرم من

زنهار!

در سینهء من بیدار است

قلب سرکش آسیا،

و در رگ رگ جسم کهن سال آسیا

جاریست

خون جوان اندیشه های داغ من...

و

مرگ آسیا است

مرگ من،

و

مرگ دنیا

مرگ آسیا!!!

(۱۳۵۹/۹/۵) پوهاند م.ا. زیار، کابل

نام تو

می درخشد

-تا-

خورشید،

تا زمان هست و جهان هست

و زمین،

نام تو

جاویدان خواهد ماند.

*   *

توأمان اند

به عمق تاریخ

نام انسان و جهان و نام تو

ختم تو

ختم انسان است،

ختم نام تو

همانا ختم جهان است

و ختم انسان!!!

(سنبله ۱۳۶۰)

پرستش

آب و خاک و باد و آتش،

... سنگ و ستاره و خورشید و

همه را پرستیدیم

... و به نیایش نشستیم

ولی این همه

مارا باهم یگانه نساخت،

هر روزی از یکدیگر دورتر گشتیم...

پس بیایید:

زنده گی را پرستیم

و،

به خاطر زنده گی بهار صلح و آزادی را!!!

دکتور زیار- برلین، (۱۹۸۵/۱۱/۱۲)

با شنیدن خبر درگذشت شاعر زنده یاد احمد شاملو:

دیر گزین معبد خورشید

چگونه باور باید کرد
آن واپسین عیاری
از دیارشعر و سخن
دیگر به جاویه گان پیوست،
فرمانروای هراس نشناسی که
حدود و ثغور قلمرو شعر را
تافرجامین مرز شهادت
از آن خود ساخت
و هنوز خونین ترانه هایش
هم چو شطی خروشان-
بر بستر لب های مغضوبین قرون
جاری اند!
چگونه باور باید کرد
آن قافله سالار بی بدیلی که
از تنگنای مرگ و نابودی
فراتر گام نهاد
و محکومین سیاه دل ترین دژخیمان
-ازآنسوی سده های تحجر-

هنوز روشن واژه های چکامه هایش را

تا چوبه ی دار بر دوش میکشند!

چگونه باور باید کرد

آن واپسین تک ستاره ی کهکشان ها

هرچی فراتر از فراز سپیدارهای نور

گذشت

و جاویدانه به معبد خورشید

کوله بار اقامت افگند

درود بی پایان

به آن دیرگزین معبد خورشید بادا!

دکتور م.ا. زیار، اکسفورد-اگست (۲۰۰۶)

تندیس ها

نمادهای شاعرانه،

تصویر ها

و واژه های زرین نمادین را

- که زن را،

این شاهکار آفرینش را،

تا مرز الهه، بت، صنم

بالا برده اند

و ستوده اند

از چشم حسود بنیادگرایان،

پاسداران جهل

و زن ستیزان-

برای همیسه پنهان دارید:

تا مبادا

او را

مانند تندیس های بودا

-یکسره،

خاکستر نموده و نابود سازند!!؟

دکتور زیار، اکسفورد (۲۰۰۱ ده په خپلو شعرونو کې د پښتني چاپیریال او د ټولنې غمیزې، کړاوونه، ناتارونه، ستونزې او نیمګړتیاوې، د ژوند دردونه، او دکړکیچنواوتراژیکو جنګي حالاتو پیښې، پاړکیزې ناخوالي او نادودې ځلولي او د هغو د بلهارو، زور ځپلو، بېوزلو، زیارکښانو، کونډو رنډواو یتیمانو سره خواخوږي یې په ډېره زړه سوانده او نړه ژبه داسې انځورلي چې دهر باالحساسه انسان عواطف راپاروي، لکه واخلې دا لاندې څو بېلګې یې :

پاک ایمان

څومره زغمم ناورینونه ، څو جهان راخبر نه شو

په دا دومره ستورو سترګو روڼ اسمان راخبر نه شو

دا په څه چم دانګې وانګې، کړم د تور وحشت داړونکو

په ټول ښار کې غوړ تر غوړه ، یو انسان را خبر نه شو

له کلو مې په تکل د وچکالی تللی له چمه

خزان لوټ کړه پسرلې مې او باران را خبر نه شو

زه ستا یوال یې لکه چونې، د ګلونو چمنونو

تور پانړیژ ژبه راپرې کړه ګلیستان را خبر نه شو

غلیا ککرو د وختونو ، ترې منزل موخه ختا کړل

خو هېڅوک له دې تالا والا کاروان را خبر نه شو

څه بې شمېره لېونو مې، پکې بايلل خپل سرونه

د بلهارو وينو تږی ، وچ بيابان را خبر نه شو

تر دې زياته بېلوري به ، په نړی کې چا ليدلي

چې رقيب مې وينې وڅښلې ، جانان راخبر نه شو

او يا:

اغزن سيم

لکه غوټۍ ګل لـه نسيمه نـــــــه يـو

راشنه اغزي د چـا پر سيـــمه نـــه يو

که زور ايمان مو ورښـــوولي دي هـــم

بياهـــــــم بېغمه لــــه غليمه نه يـــو

موږ ورشلولي دار رسۍ او زنـــځيـــر

که يې راوتـــي لـــه دژخـــيمه نـــه يو

- د ده په شعري وينا کې دطبيعت هنري ښکلا او په زړه پوري مناظر، د پيمخو او ښاپيريو ښايست ، حسن اوجمال، عشق او محبت، راز او نياز، دمطربانو او مستانواو رندانو د سوز او ساز سندرې په ډېر عالي او ظريفانه ډول په کورا سوچه ژب- ښکلاييزه او ژب- انديزه توګه انځور شوي دي . دبيلګې په توګه يې داشعرونه لولو:

د بدخشا ن لالونه

نور دي د ښايست ګلونه نه ستايم

ستا د سپين مخ شنه خالونه نه ستايم

سترګو دې زما هستي لمبه کړله

دانشه نسکور جامونه نه ستايم

ډېر دې کړم راښکېل په اوږدو زلفوکې

نور دي دغه تور داموُنه نه ستا يم

ورک شو درنه ځان په ډېر ستاینګ زما

بس ستا کرشمې نازونه نه ستایم

مینه کې چل ول ریا ځایېږي نه

ستا دا د ریا چمونه نه ستایم

شوې چې پېغلې شونډې يې سور اور راته

نور د بدخشان لالونه نه ستایم

او یا:

د جنتو پرښتې

پـــــر اهریـــــمنـــــو شپـــو مې بري د سپېدو پرښتې

د اهورا د لمر مزدک د پــــــلوشــــــــو پــــــرښـــتـې

ستا د ګلپېغلو تورو سترګـــــــو د خــــوبــونو الهام

راوروي د ســـــرو غــــــزلــــواو نغمـــوپــرښــتې

د اسمــــــانـي ښـــايـــست ښکلا سراسري سیالۍ کې

تا میدان وړی دی لـــــــه واړو پـــرښتـــــو پـــرښتې!

او یا:

د چوپتیا پر اوږو

زه دې وړم ناز تل د وفا پر اوږو

خو ته مې نیاز وړې د جفا پر اوږو

نوربه په مخ کې ستا یو آه نه کاږم

که کړي درنښت ستا د موسکا پر اوږو

ورته پر سترګو مې تیاره شي له ځاځ

چې زلفې ناځې ستا پر اوږو

ښکاري پر مینه مې باور نه لري

داچې ږدې ژمنې د سبا پر اوږو...

اویا:

مېلمه پا ل زړګی

دا پر زړه مې تېر یادونه د جانان درومې را درومي

که شپېږ زما د اوښکو دباران درومې را درومي

دا د چا لیلا د مینې لېوني بلهاري شوي

ویر ژړلي، بربوکۍ چې دبیابان درومې رادرومي

تل سمسوره پسرلي یې د ښایست د باغ ګلخانې

پر ګلیون یې واړه ښکلي د جهان درومې رادرومي

دا راوړي بوی دلونګو سپرلنی نسیم له دښتو

که ورمې یې د کمڅو د شبستان درومې رادرومي...

یایي داوروسته غزلیزې بېلګې :

د پا کې مینې کور

دریغه چې داستا د پېکي ګل نه شوم

ستا د ګل ښایست د بڼ بلبل نه شوم

تا خو مې پر سر دزلفو سیورۍ کړ

زه خو ستا پر سر ښاخ دسنبل نه شوم

پېنو کې د ناز شین دې سپېنلي غوندې

دود دې نظر مات ته د کاکل نه شوم

جوړ دې زه وېده لکه د زلفو مار

ستا د چندړ ځانګې پر ځنګل نه شوم

یم خو لا اغزی د دبنو سترګوکې

سکینده که د خپل زخمي ګوګل نه شوم ...

او یا:

د سپوږمۍ د ځنو سیوری

که داستا پر سورکو شونډو، د پېزوان سیوری پرېوتی

خو پرما ستا د وربل، د شبستان سیوری پرېوتی

پر تبجنه سپېره دښته، د ځانګغوځ نیمه خوا زړه مې

ستا د یاد د تلسمسور، نارنجیستان سیوری پرېوتی

د لمر تندره يې مه بوله،پر لمر ناز پلوري سپوږمۍ خپل

دا له ځنو يې د وړانګو، پرجهان سیوری پرېوتی

دا ځلا مې سپېدې لوني، د برخلیک پر توره شپه بیا

چې پرې هسې لارې لارې، نیمروښان سیوری پرېوتی...

دکوشنيو شعرونو بيلابيلي پيپلي او نا پيپلي بیلګې چې د استاد زیار په نا چاپې ((جیبي لړۍ))کې راځي :

انځوريزې بیلګې (illustrated poem):

باد و باران

باران

کښي په پستوګوتو

څه پستي پستي سندرې

څه خوږې خوږې بدلې...

خو،

د باد دې

غبرګ لاسونه

چورلټ مات شي

چې يې خومره

زړه راکښونکې

مينه وړې تراني

راولوټلې!

(۲۰۰۵/۱۰/۳۰)

د کټولاسليک

په نن اوپه سباکې

ډېرکلونه ولاړه راغله،

اوزمابرخليک

لاهسې دی

په تمه

ستادسترګوپه دوتر کې،

ستاديوکټولاسليک ته!

(۲۰۰۵/۱۰/۳۱)

۲- ځلوريزې :

ډېپرې تراني

دخونړيوتوروشپوپه زړه کې

ماسرې بوللې دمهال بوللې ...

سرې سکروټينې تراني ډېپرې،

دوینې وینې چاپېریال بوللې!

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۵)

اویا:

سم هوډ

سازېدل له زماني سره اسان دي

زمانه سازول ځان سره زه غواړم

ساز ناسازې زماني سره به نه شم

څه پروا که راغلم راغلم، لاړم لاړم

(۲۰۰۵/۸/۱۹)

۳- داهم له نوییمو کلو راهیسې داستاد زیار د رادود کړي پیېلی ځېل(نظمي ژانر): یوه بېلګه :

تپيزه

شوم راپردېس له خپل میهنه،

له خپل ژوندژواک، لارولودنه،

ته واساووځي له بدنه ...

له مانه پاتې شوې وطنه،

که خمزوري دې ګلاب شي څه یې کړمه !

(۲۰۰۵/۱۰/۲۷)هم له نوییمو

۴- سپیني توتې :

په لکړه او په ککړه

وګړي پر درو ډلو وېشنه مومي :

ذهني ډله،

لکه د ګبینو مچۍ

خپل او د نورو ژوند ته

خوږلني ښښي؛

خپلځاني ډله،

لکه میږي

چې ټوله خواري یې

د خپل ژوند چلند لپاره

ځانګړې کړې ده؛

غلنۍ ډله،

لکه غنې

چې دنورو د ژوند ژواک

د لوټونې لپاره

جالونه غړي !

اویا :

ګران او نا ګران مېلمه

ډېر ګران مېلمه هغه دی

چې کور به یې

په راتلو خوشاله شي

او په بیرته تلو

خواشینی شي.

لږ ګران مېلمه هغه دی

چې کوربه یې

هم په راتلو خوشاله شي

او هم په بیرته تلو...

او

کرد سره نا گران هغه نابللی مېلمه دی

چې کور به یې

په راتلو خواشینی شي

او په بیرته تلو خوشاله!

(۲۰۰۳/۹/۱۱)

او یا:

سپېڅلې، که ناولې؟

د بنسټپالو

ترهګري اوتروېګري

سپېڅلې نه،

بلکې ترټولو

ناولې جنګ جګړه ده.

(۲۰۰۵/۶/۲۹)

اویا:

ناشونې مخامختیا

د زورواکیو په لړ کې

له دینواکی سره مخامختیا

په دې نا شونې برېښي

چې تر پنځ و پينې

بهر دی .

(۱۹۹۸/۱۲/۶)

څو سپينې ټوټې:

توکم ـ ګروهه

توکمپال ته

له خپلو همتوکو

اوګروهپال ته

له خپلو همګروهو

پرته

بل څوک هېوانسان نه ښکاري .

(۲۰۰۵/۱۰/۱۰)

لمرپرښتي

نمرګلي

له ډېرې لمرپرښتی نه

ـ ګردسره ـ

دلمربنه راخپله کړې ده.

(۲۰۰۵/۸/۹)

لابتره

پاپ وايي چې :

که نن مې دهمنوړودواده

اجازه ورکړه،

سبابه یې خبره بیزوګانوته

ورسي!

(۲۰۰۵/۹/۲۰)

لوورځ

د نن چارې

سباته پرېښوول

ناپوهي ده،

پاتې لا

د لوورځې سباته!

ډنمارک، (۲۰۰۵/۷/۲۴)

استاد پوهاند زیار ډېردروند، نرم، زغمناک، مات مخی، رښتینی او باوقاره انسان دی، اود ډېرو غورو اونیکواوصافو او لوړو اخلاقو او انساني خویونو او سپېڅلي احساس ښتن شخصیت او یو مهربان، مینه ناک، زړه سواندی او خواخوږی انسان دی . د ده خبرې سپیڅلې، سپیني، رېښتیني، خوږې او درنې دي . د ده په خبرو اترو کې هر وخت د انسان او انساني کرامت درناوی، له خپل ولس ژبې او فرهنګ سره ژوره مینه ځپې وهي او په ذهن کې یې د ملي یووالي، ورورۍ او برابرۍ موخه او مرام له ورایه راڅرګندېږي. د استاد زیار د پیژندګلوي په اړه یو شمیر لیکوالواو څېرنوالوکار کړی دی،خوزما پر اند دی هغه ستر، پوخ او پیاوړی هر اړخیز ټولنیز، سیاسي ، ملي، علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت دی، چې باید نور هم د ده پر نوښتونو، علمي، ادبي او فرهنګي آثارو څېرني اوپلټني وشي، او دقلم د ځواکمنواوبا صلاحیتو درنو لیکوالو ، واکادمیکو څېړونکو له خوا دا کار تر سره شي . همدادارنګه په کارده،په اړه یې سترې څېړنغونډې، سیمنارونه او سمپوزیمونه جوړ شي، چې یوخوا دا علمي ،ادبي اوفرهنګي غښتلي مشر، چې شکر لا ژوندی دی، ونازول شي او ونمانځل شي او بلخوایې دآثارو ارزښت او د ده علمي، ادبي او اکادمیک شخصیت، اوسنیواو راتلونکو پښتونو(نسلونو) ته یو وار په ژوره او سمه سهي توګه ور وپیژندل شي .همداسې د ډلیزو رسنیو او ټولوورځپاڼو، مهالنیو، ووبپاڼو(وېبسایتونو) ، رادیوګانو او تلویزونونو له لارې د ده په اړه هر اړخیز معلومات او خبرتیاوې وړاندې شي او په دې توګه زموږ د علم، ادب او فرهنګ مینان نور هم خپل ژور معلومات د ده په تړاو بشپړ کاندې . ما هم په خپل توان

یوه هڅه وکړه چې د استادزیار په اړه یو څو کرښې ولیکم او یوه ادبي مرکه ورسره برابره کړم . په دې هیله چې زموږ د پښتني- افغاني ټولنې د پوهې او بیاپښتوژبې او ادب مینان ورته را وڅکولای شم!

ګران او مشر ورور استاد زیار صاحب، زما نیکې هیلې او پېرزوینې ومنئ او اجازه راکړئ، چې خپلې پوښتنې درسره شریکې کړم!

مسعود_ ځینې لیکوال او شاعران وایي، چې شعر څلور توکه (فکر، احساس، تخیل او آهنګ) رانغاړي، خو تاسې د یوه ژبپوهاند او ورسره ورسره د ادبپوهاند په توګه په خپل اثر ((پښتو بدلمبچ- پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) کې دغه شمېره پېنځه ښوولې، هیله ده، ورباندې رڼا واچوئ!

زیار_ ړومبی ستاسې داپښتنې مینه په پښتنې مینه او مننه درغبرګوم او بیایې درته له همدې غبرګونه را پیلوم!

د شعر د رغنده توکو(متشکله اجزاوو) فارموله د لندن مېشتي ایراني فلسفي- ادبپو هاند((اسما عیل خویی)) له دې وراشې(وجیزې) آره اخېستې چې وایي: ((شعر ارتباط عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنګین))، په دې ډول ((ژبه- آهنګ- احساس- اندیشه- خیال)) څلور، نه بلکې پېنځه توکه را اخلي، نو ما یې پښتو انډول هم (ژبه- تول- اند- واند- ولوله) ښوولي چې د((بدلمبچ)) یو ښېښ مخیز(پېنځم) څېرکی مې ورځانګړی کړی دی . په دې لړکې مې تر هرڅه له مخه د ژبې هراړخیز او رغښتي (ماهیوي، سرشتي) نقش ښه ترا جوت کړی دی . ځکه ادب او بیاشعر له آره ((ژبنی هنر)) دی او پنځنه او پېژندنه یې له ژبې پرته ناشونې برېښي، په هره کره کتنه او ارزونه ، لکه اروپوهیزه، ټولنپو- هیزه ، ښکلاپوهیزه، فلسفي او بل هر ډول کې یې ژبپو هنیزه هغه لړوډېره ونډه لري. دوه ګونې ((ژب- ښکلاییز)) او ((ژب- اندیز)) ټولمنلې ټولی (مقولې) هم د ژبنې توک د څو اړخیز نقش او ارزښت رازبادوي . دغه نور څلور توکې چې دا هم پر خپل وار له ژبې پرته شتون نه شي درلودای، هم ډېرې څرګندونې غواړي، د ساري په ډول د ((اهنګ)) تر نامه لاندې د شعر تخنیکي، هنري او بیا موسقیت(تول وتال، قافیې، ردیف...) ټول سره را غونډېږي، چې بیا یې هم د بدلمبچ یاد شوي څېرکي ته ګوته نیسو. له دې کبله ستاسې د وویپاڼې مینه وال کولای شي، په ((سمسور)) هغه کې یې تر کتنې تېرکړي .

مسعود_ تاسې په شعر کې دفلسفې او اروا پوهنې په رڼا کې سېمبولونه څه ډول څېړئ؟

زیار_ لومړی د فلسفي سېمبولو په تړاو: ادب او په تېره شعر په خپل بشپړتیایي پړاو کې له فلسفې سره لږ و ډېر تړاو لرلی، په ځانګړې توګه له تصوفي کېدو سره، ځکه تصوف

د ایډیالېستي فلسفې یوه برخه جوړوي. پښتو شعروادب ته یې هم د زاړه پېر په پای او د منځني پېر په پیل کې، له روښا نې ګروهیز- ټولنیز غورځنګ سره لاره موندلې ده. د نوي پېر شعرو ادب، په ځانګړی ډول نوي او ازاد شعر چې تر بل هر مهالپېره فکري توکی ښه ترا رانغاړي، ان تردې چې فلسفي اند (تفکر) نن سباد نومها لي شعر په اړینوتوکو او بېلتیاوو کې ځای نیولی دی. اړوندو انځورونو او سېمبولو نو یې هم زیات ذهني، رواني او فلسفي رنګ اخېستی او مانیزوالي او ټولیزوالي (مجردیت وکلیت) یې پیاوړتیا موندلې ده؛

دویم : اروایي یا رواني سېمبولونه د فرودېزم له ګوتپېره څېړل کېدای شي، هغه داچې د هریوه سېمبول آره او ریښه په ناځانخبری(تحت الشعور) کې پلټي. هسې خو دغه ارواشنیز (سایکو انالېتیک) ښوونځی هره هنري او ادبي پنځونه په ټولیزه توګه د اړوند پنځګر(ایجادګر) د هغوټولنیزو او په ځانګړي ډول، نوریزو(جنسي) بېبرخیو زېږنده بولي چې له وړکینې یې تحت شعور ته پنا وروړې او هملته پسې زېرمه شوې، او ځانخبرې دا، یاني سول(عقل، خرد) یې د څرګندونې له توغه وتلای نه شي، نو هنر مند او بیا شاعریې د تخیل په مټ نالیدوړ خیالي او رواني سېمبو لونه رغوي او دغه چاره کېدونې کوي .

مسعود_ دپښتو په کلاسیک ادب کې د خوشحال خان ، حمید مومند او رحمان بابا ادبي ښوونځې یامکتبونه اوڅارتیا(شهرت) لري . ایا په پارسي ادبیاتوکې هم داسې ادبي مکتبونه شته او که نه؟ مهرباني وکړئ، په دې اړه په لنډه توګه مالومات را کړی؟

زیار_ د ښوونځې، په بله وینا، -اېزم له پلوه یوازې زموږ دغه درې نومور ویناوال، لاځه چې زموږ د منځني ادبي- پېر شاعران له لویه سره د همپېري(هم دوره) پارسي روما نتېسېزم، او د سبک له پلوه یې هم د خوراساني هغه پیلیوني دي او په ترخ ترخ کې یې ډېر لږ د هندي سبک. په دې مانا چې د هندي- پارسي سبک په پښتو لارویانوکې یې له حمید او په ځانګړي ډول کاظم شیداپرته د بل چا څرک نه لګي، که وي هم د دغو دوو ویناوالو، په تېره د حمیدیه پلیونو کې راځي، لکه واخلي، قلندر اپرېدی، علیخان اشنغری، حنان بارکزی او داسې نور چې ښايي له یو ګوتشېره تېری ونه کړي . خوشال هر ګوره، پردې سرېېره چې رومانتېسېزم یې تر ډېره پښتنی کړی، د پښتو ریالېزم یو بنسټوال هم دی . رحمان باباد تصوفي شاعر په نامه نوماند شوی او هغه هم له اووګونو، یا په بله اندتوګه، څلورو مقامونو څخه یوازې((عشق)) راخپل کړی او تربل هر همپېري یې پکې د مجاز و حقیقت ترمنځ کرښه څه ناڅه ښه تراراکښلې ده. د ده زیات ګرانښت و منښت هم د دې زېږنده دي چې د پښتنې ټولنې له دودیزو-ګروهیزو، اخلاقي، کولتوري او ټولنیزو ارزښتونواو اندو روان سره یې زیات اړخ لګولی او په دې توګه یې مینه وال او

لارویان هم تر نورو زیات دي. د پښتو تصوف پامور نومیالي په زاړه پېرکې شیخ متي او په منځني کې بایزیدروښان، ارزاني، انصاري او د روښاني غورځنگ نور پلیوني دي. تر هغه راوروسته ستر خوشال تر بل هرچا تصوفي شاعري ښه ترا ازمایلې ده. په هرډول له دغه نومیالي پرته، نه حمیدو شیدا د کوم خپلواک سبک و ښوونځي بنسټوال بللای شو او نه رحمان بابا، بلکې د بېلابېلو لارو او بهیرونو سرلاري یې نومول کېدای شي ...

پارسي زوړ او منځنی پېر هم پر مکتبونو، نه، چې پر درېگونو سبکو وېشنه مومي: خراساني، عراقي او هندي، په ترڅ کې یې هرگوره، لارې او بهیرونه(جریانونه) ښایسته ښه ډېر دي .

مسعود_ زموږ یو شمېر لیکوال پر دې گروهه دي، چې په پښتو کې د شعر په پرتله باید نثر ته زیاته پاملرنه وشي، په دې اړه ستاسې لید څه دی او دا راته ووایاست چې دپښتو ادب د نثرونو ښوونځي لکه : د سلیمان ماکو ، د بایزید روښان ، دخوشحال خان ختک ، د منشي احمدجان اوداسې نور مکتبونه دپښتوژبې د ودې او پرمختگ لپاره څومره نقش واغېز در لودلی دی؟

زیار_ تر هرڅه له مخه په کارده، ادبي او ټولیز ژبنی- لیکنی نثرسره جلاکړو،ځکه ډېر پښتنا نه لیکوال تر دغه منځ توپیر نه کوي. ادبي نثر له ادبي توتو، په بله وینا، ناپېیلي شعر او طنزو تکله رانیولې، تر داستاني او ننداریز نثره گرد ناپېیلی ادب رانغاړي، او ټولیز هغه، له رسنیز(ژورنالېستیک) نثره رانیولې تر څېړنیز، په بله وینا، پوهنیز او ساینتیفیک نثره پورې ټول راخلي،که ستاسې موخه ادبي نثروي، نو تر ((نظمه)) یې پله درنه ده، نه له((شعره)) او په کارده، پاملرنه ورته وشي. د سلیمان ماکو او روښان هغه، په پوهنیزو- څېړنیزوکي راځي او د خوشال نثر، لکه د طب نامې دستارنامې، اخلاق نامې ، فراق نامې، فرخنامې ... هغه ادبي نه، بلکې یوڅېړنیز نثر دی، همداراز یې د ((هدایي)) ژباړه هم درواخله او ادبي ژباړه یې بیا، لکه واخلې د ((بهاردانش)) ژباړه ((عیاردانش)) هغه په ټوله مانا یو ادبي نثر دی. په دې ډول دغه نور ((ناادبي)) نثرونه د ژبني سبک یا لیکلارې له گوټپېر(زاویي) څخه ارزول کېږي .

همداسې د منشي احمدجان نثر هم یومخیز په ادبي یا هنري هغه کې نه راځي، ادبي هغه یې د ادبپوهنیز آرونو په رڼا کې ارزول کېږي او نا ادبي هغه یې د ژبپوهنیزو هغو په رڼاکې. همدا راز له راحت زاخېلي تر وکیل سوله مله، داستاني نثر په ادبي هغه کې راځي او کره کتنه یې هم لومړی له ادبي شنني اوارزونې راپیلېږي او هله یې ژبنۍ هغه په پام کې نیول کېږي. د یونلیکونو، ژوندلیکو نو، ځانپېښلیکونو (اتوبایوگرافیو) او ان رسنیو نثر هم کېدای شي، د دغو نورو ډولونو په لړکې لړ و ډېر ادبي رنگ و

خوندراخېل کاندي، خو دا په لیکوال اړه لري، د بېلګې په توګه د شهرت ننګیال د یونلیکونو ژبه د پسرلي او کاروان له داستاني نثر سره اړخ لګوي. په پر مختللي لویدیځ کې یو هسې ګوزارش له دومره ادبي انځورونو او سېمبولونو راپیلېږي چې لوستونکی بېواکه ځانته ورکاږي، خو بیایې هم ادبي نه بولي. ورته هڅه په پښتو کې دومره نه لیدل کېږي، لاسوند یي هم دا چې زموږ زیاتره رسنوال له آره لیکو الي ازمېښت او مخینه نه لري او د رسنوالۍ پر خپلسري ازمېښت یا زده کړه بسیاپاتي وي .

د سلېمان ماکو ژبه ګړنۍ پښتو او بیا ننني لیکنۍ پښتو ته ډېره نژدې ده. خو د بایزیدهغه د قرآن او حدیث، په تېره د((سورهٔ رحمن)) په پلیونۍ کښل شوی او د تول و تال له لامله ((مسجع نثر)) بلل کېږي چې دروېږه ننګرهاي یي هم په پېښو مخزن په ورته ژبنۍ لیکلار کښلی دی.. خوشال بیرته پښتو ته راړولی او په دې توګه یي له پېیلې وینا سره یوځای د یوې- کره لیکنۍ پښتو ټولمنلی سرلاری بللای شو. منشي احمدجان(مړ ۱۳۳۰ش) د وسمهالي ادبي پېر د ادبي یا هنري نثر بنسټوال بلل شوی، په داسې ترخ کې چې له دغه پلوه ترې راحت زاخېلي(۱۳۰۴ق-۱۳۴۲ش) لږ تر لږه یوه لسیزه مخکې دی او په ټولیز یا څېړنیز نثرکې مولوي احمد(۱۲۶۱-۱۳۰۱ق) او میراحمدشاه رضواني (۱۲۷۹ق-۱۳۵۳ش) مخکښان بلل کېږي. د زاخېلي ادبي نثر د راوروسته لیکوالو لپاره د داستاني نثر او د منشي هغه د ادبي ټوټو او طنزو مخبېلګه ګڼلای شو، خو ښوونځي په هره توګه، چې د کوم ځانګړي یا ځانتني سبک یا لارې لېلې نوم هم ورکولای نه شو.

په دې کې څه اړنګ برېنګ نشته چې د نومړو څلوروارو مخکښانو هنري او ناهنري ناپېیلې پنځونې د نوي پېر ادبي او کره پښتو بهیر ته پیلامه او مخبېلګه شوې او په وده وش کې یې یو په زړه پورې تاریخي نقش و رسالت تر سره کړی دی .

مسعود_ په لویدیزو شعرونو کې شعري مبالغې ډېرې کمې لیدل کېږي او شاعران زیاتره عیني واقعیتونه په خپلو شعرونو کې ځلوي . تاسو دا لامل څه ډول څېړئ؟

زیار_ زما دېرتلې له مخې داخبره سمه ده. له دې سره سره چې د لویدیځ په کلا سیک او ان انتیک شعر کې د عیني انځورونو تر څنګ ذهني انځورونه او بیا سېمبولونه ښایسته ډېر لیدل کېږي، خو له ښندې(مبالغې) پورته، یانې د ((غُلو)) تر بریده یې نه رسوي. د ساري په ډول دغلته د یوزرویوې شپې(الفَ لیلَ) کیسو ورته بېلګه هېچېرې او هېڅکله نه ده موندل شوې او دوی یې هم منښته کوي. یا د انوري د دې غُلو انډول چې وایي: ((نه فلک اندیشه نهدزیر پای _ تا بوسه برپای قزل ارسلان زند)) او داسې نورې بېلګې .

مسعود_ که دلویدیزو ادبي او هنري مکتبونو، لکه: ریالېزم، سمبولېزم، کلاسېزم، سور ریالېزم او رومانتېسېزم په اړه لنډ مالومات راکړئ او دا راته وواياست چې ادبي اوهنري

مکتبونه پرکومو بنسټونو رامنځ ته شوي او د تاریخ په اوږدو کې یې د لویدیځ او بیا ختیځ هنر و ادب څه اغېز پرې اېښتی دی؟

زیار _ د ګردو ښوونځیو تاریخچه راسپړنه د ادبي متنپوهانو کاردی او زه یې د زغم او وخت د سپماله کبله پر یوه تولیز جاج بسنه کوم. هنر او بیا پوهه-تخنیک بویه په ګډه انسان ته دومره ځواک او وړتیا په برخه کاندې چې د پنځ(طبیعت) ، ټولنې او ځان(نفس)د زور و جبر پر وړاندې و جنګېدای شي او په پای کې ترې بشپړه ازادي او خپلواکي ترلاسه کړي. دا سمه ده چې یادشویو ښوو نځیو پر بېلابېل کچ و مېچ د دغه انساني ارمان په خړوبونه کې برخه بنده اخېستې، خو د ریالېزم هومره نه. ګویټې(۱۷۴۹- ۱۸۳۲)، شېلر(۱۷۵۹-۱۸۰۵)، بالزاک(۱۷۹۹-۱۸۵۰)، هوګو(۱۸۰۲-۱۸۸۵)... ولې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ په دې ټولملی نړیوال نوم ګټلی وو چې په رومانتېسېزم کې یې یو انقلاب راوست او بشپړ ریالېزم او بیا انتقادي ریالېزم ته لاره هواره کړه .

پس نوېوالې، فرانوګرایۍ یاپوسټ مودرنېزم، که څه هم نویو اېزمونو ته لاره هواره کړه، خو له بده مرغه تر اکتوبر انقلاب راوروسته ګردو د ټولنوال ریالېزم پر وړاندې مور چه بندي وکړه او د پانګوالي او بورژوازي نظام په ګټه پربوتل ، لکه سورریالېزم (surrealism)، اکسپر ښنېزم، امپرېشنېزم، اېکز ېستېنسیا لېزم... او اوس اوس د سورریالېزم یو بل بڅې(کوډګر یا مېجیک ریالېزم) رامیدان ته شو چې په بازاري سیالۍ کې تر د دغو ګردو انتي ریالېستي ښوونځیو مخکې دی، لکه واخلې د انګرېزي لیکوالې ((هري پوتر)) نومی ناول چې په دغه دوه درو کلو کې یې یوازې لیکواله، نه، بلکې خپرنوال او فېلموال د نویو مېلیونرانو په نوملړ کې راوستل. دګډوله ښوونځي سېنتېتېزم (synthetism)بیایو داسې سېمبولېزم دی چې له آره د ریالېزم اوامپرېشنېزم په غبرګون(عکس العمل) کې رامنځته شوی، خو زما پر اند دغه نومونه د وییزې(لغوي) مانا له مخې ننڼیو دودو لارو او بهیرونو لپاره پر کار اچول کېدای شي. ځکه نن سبا زیاتره هنري او ادبي پنځګر(ایجادګر) د یوه یوازېني ښوونځي پلیوني نه دي. د ساري په ډول(ریالېستان) په ترڅ ترڅ کې هممهال د((هنري)) او((ارمان)) ارمان د ښه ترا رانغښتنې په پار له سېمبولېزم او رومانتېسېزمه هم پوره کاراخلي. همداسې رومانتېست غزلبول په خپلو انځورونو او سېمبولونو کې لږو ډېر ټولنیز پیغام هم رانغاړي .

له دې سره سره، دا څه هېښنده او ناباوروړ نه ده چې له همینګوې(۱۸۹۹- ۱۹۶۱/ پر ۱۹۵۴کال) اوشولوخوف(۱۹۰۵- ۱۹۸۴پر ۱۹۶۵کال) را نیولې تر اوسه د نوبل جایزې وړونکي زیاتره د انتقادي او ټولنوال ریالېزم لارویان دي .

پر پښتو شعروادب د انتقادي ریالېزم څرک د لرې پښتونخوا د هماغو یادشویو نثر لیکوالو او د ټولنوال هغه سیورى بیا له صنوبرکاکاجي رانیولې تر اجمل ختټک، امین الحق امین، سیف الرحمان سلیم، رحمت شاه سایل، اسحاق ننګیال، غفور لېوال، علي ګل پیوند،اکبر سیال، صاحب شاه صابر، ډاکتر اسرار، ایوب صابر، بشر نوید، فضل عندلیب، روغاني اشنغرى ...پر لروبر ویناوالو پرېوتى دى .

د پوست مودرنېزم پرېاد شویو اېزمونو سرېبره له پخوانیو ښوونځیو او سبکونو سره د ((نوي-)) ستاینوم یا مو ډیفایر په مختاړونه نور هم سرباري شول، لکه نوى کلاسېزم، نوى رومانتېسېزم، نوى سېمبولېزم ... او په پا پاى کې د (اردو) نوي هندي وزمه رومانتېسېزم چې پښتو شاعران ځنې په بېلابېل کچ و مېچ ښایسته ډېر اغېزمن ښکاري، لکه : استاد حمزه شینوارى، مراد شینوارى، لعل باچا شینواري، زړه سواند شینوارى، خیبراپریدى، اشرف مفتون، ...خلیل، رووف زاهد، قمر اندیش، قمر راهي، صدیق پسرلى، نواز طائر، اعظم اعظم، اکرام ا لـه ګران، پیر محمد کاروان، مصطفى سالک، لال پاچا ازمون، سید صابرشاه صابر، اجمل اند، عبداله پیکار، نظیف تکل، افضل ټکور، جېلاني جلان، اومان نیازى، ډاکتر ذبیح حسن، ډاکتر اکبر اباسین یوسفزى او په ټولیز ډول درست نوښتګر غزلبول .

د نوي کلاسېزم استازى پوهاند مجروح دى او شاګرد او اسپستانت ((اروابناد)) اسداسمایي یې هم تر خپل مهینه مرګ کال دوه وړاندې تازه پر پله پل ابښى وو. په اېکسپر ېشنېزم کې سم له لاسه د باري جهاني څرک لګولاى شو او ښایي، بل استازى یې و نه شوموندلاى!

((ددې مرکې دویمه برخه به بل ځل ګرانو مینه والوته وړاندې شي))

www.roshanak.nl